

Orgánové transplantácie z pohľadu teológa

V októbri 2004 sa v Slovenskom ústave srdcových a cievnych chorôb v Bratislave uskutočnil seminár Pracovnej skupiny Transplantácia srdca a pľúc. Prednášajúcim bol tentoraz netradične nelekár, hosť neobyčajný a atraktívny. Profesor ThDr. Igor Kišš pôsobil ako dekan Evanjelickej bohosloveckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a v súčasnosti tu prednáša teológiu.

Vo svojej prezentácii s názvom Orgánové transplantácie z pohľadu teológa sa zaoberal etickými problémami transplantácií všeobecne, zameral sa však na otázku transplantácie srdca od mŕtvych darcov. Prinášame niekoľko myšlienok z tejto obsahovo bohatej prednášky.

Orgánová transplantácia sa stala štandardným medicínskym terapeutickým postupom. Transplantačná prax však so sebou prináša aj mnohé nemedicínske problémy, najmä z oblasti legislatívy a etiky. Nie všetko, čo je medicínsky možné, je aj morálne a legislatívne prípustné. Medicínu nemožno oddeliť od humánnej etiky ani od solidnej legislatívy. V tejto súvislosti je potrebné nájsť také riešenia problémov, ktoré by obstáli aj pri posudzovaní podľa morálnych princípov ľudstva, boli by „ošetrené“ aj štátnymi zákonmi a zároveň by boli v súlade s prirodzeným zákonom. Preto sa k problematike transplantácií vyjadruje kresťanská, ale aj filozofická etika.

V otázke transplantácie orgánov je stanovisko evanjelickej aj rímskokatolíckej cirkvi, ale aj všetkých humánne orientovaných filozofických etík jednotné, nekonzfliktné a pozitívne a viaže sa na dodržanie určitých zákonov stanovených podmienok. Aj Svedkovia Jehovovi odvolali zákaz transplantácií v roku 1967, hoci nie je jasné, ako sa to dá realizovať pri odmietaní transfúzie. Jediné skupina ortodoxných židov (na rozdiel od reformných a liberálnych židov) nepripúšťa lekárske zásahy, ktoré predčasne ukončujú smrteľný boj zomierajúceho človeka extrakciou srdca.

Na Slovensku existuje veľký nepomer medzi potrebou náhradných telesných orgánov na záchranu života chorých a zlepšenie jeho kvality a možnosťami na získanie takýchto orgánov, a to napriek tomu, že predpokladané darcovstvo orgánov je „ošetrené“ zákonom. Slovensko patrí medzi európske krajiny, kde je zákonne ustanovený inštitút predpokladaného súhlasu. Podľa neho sa človek považuje za potenciálneho darcu, ak písomne nevyjadrí svoj nesúhlas s možným zásahom do svojej telesnej integrity v zmysle darovania orgánov po smrti. Tento nesúhlas sa uchováva v centrálnom registri. Pred začatím transplantácie sú lekári povinní presvedčiť sa, či príslušná osoba nemá evidovaný nesúhlas s použitím svojich orgánov na transplantačné účely.

Aby transplantančný zákon bol v súlade s etikou, je potrebné dodržáť viaceré podmienky. Prvou je, že darca musí byť nepochybne a nezvratne mŕtvy. Smrť sa nedefinuje ako zastavenie činnosti srdca – v súlade s definíciou smrti musí nastať ireverzibilná strata funkcií celého mozgu. Toto štádium umierania však nemožno považovať za celkovú smrť človeka, je to len nezvratná *coma egressum*. Nesmie vzniknúť podozrenie, že niekto, kto ešte nebol mŕtvy, bol usmrtený explantáciou telesného orgánu. Konštatovanie mozgovej smrti musí v záujme zabránenia konfliktu záujmov vykonať lekársky expert, ktorý nepatrí k transplantačnému tímu.

S transplantáciou a stanovením mozgovej smrti sa spájajú viaceré etické problémy. Úplná smrť človeka aj so zastavením srdcovej činnosti nastupuje pri vyňatí srdca. Vzniká etická otázka, či nie je istým druhom eutanázie, keď sa definitívny príchod smrti takto čiastočne urýchlí. Podľa názoru kresťanských etikov však o eutanázii hovoriť nemožno, lebo už je prítomná *coma egressum*. Mozgovou smrťou je už nezvratne rozhodnuté a ďalej sa darcovi neubližuje, nekoná sa v jeho neprospech, ale v prospech príjemcu. Podľa kresťanskej etiky ide o obeť lásky (ktorú autor tejto prednášky nazýva gréckym výrazom *agapethsia*), pretože dotyčný dal za svojho života súhlas k tomu, aby sa jeho srdce použilo na záchranu života iného človeka. Ide o nesebeckú lásku k blížnemu, a to až za hranicu smrti. Mnoho ľudí ďakuje za predĺženie svojho života aj neznámym darcami s tragickým životným koncom, ktorí tým, že nevetovali použitiu svojich telesných orgánov po smrti, implicitne vydali súhlas k tomu, aby sa ich srdce použilo

pre iných. Keďže nemožno vylúčiť, že príjemcom orgánu bude i nepriateľ darcu, môže sa uskutočniť Ježišov príkaz lásky aj k nepriateľovi.

Podľa kresťanskej etiky má tento čin darovania niečo z vlastného života pre život druhého analógiu v čine Ježiša Krista, ktorý sa sám obetoval za večný život iných [Nikto nemôže väčšmi milovať, ako keď život položí za svojich nepriateľov (Ján 15, 13)]. Aj podľa sekulárnych humanistov je to čin vysokej humanity a prejav ľudskej solidarity s trpiacim človekom. O to vlastne musí ísť – obnoviť v ľudstve humanitu, aby sme si uvedomili, že všetci ľudia sú jedna rodina a človek má pomôcť druhému človeku.

Ako však hodnotiť tých, ktorí za života poskytnú vyhlásenie, že si po mozgovej smrti darcami orgánov byť neželajú? Možno súhlas k odobratiu orgánov od niekoho vyžadovať z náboženských alebo etických dôvodov? Podľa nemeckého evanjelického biskupa Engelharda nie: každý človek má právo zomrieť so svojím telom a tak byť pochovaný. Toto právo má prednosť aj pred terapeutickými možnosťami. Darovanie svojho telesného orgánu v prospech iných nie je čosi, čo človek musí vykonať sám od seba v stanovenom čase. Človek nemusí zdôvodňovať právo na integritu tela, ktorú si želá zachovať. Darovanie orgánu sa tak stáva vysoko morálnym činom, ktorý však nie je zároveň morálnou povinnosťou a nemôže byť vynucované. Práve v tom spočíva jeho morálna hodnota a práve preto nemožno hovoriť, že vykonávaním transplantácií človeka chápeme ako zásobárňu náhradných dielov a robíme s ním čokoľvek, čo by poslúžilo živým. Cudzí telesný orgán možno prijať len ako dar, nemožno si ho nárokovať. To hovorí aj spoločný dokument nemeckej evanjelickej a katolíckej cirkvi z roku 1990, ako aj dokument príslušnej komisie Biskupskej konferencie Slovenska pre bioetiku z roku 1998. Poskytnuté orgány nemožno predávať a nemožno ich poskytnutie honorovať. Stratili by tým na svojej vysokej cene.

Pre transplantáciu je podstatný dobrovoľný súhlas darcu s odberom orgánov. Podľa zákona každý, kto nepodá písomné vyhlásenie, že si neželá stať sa darcou orgánov po mozgovej smrti, je predpokladaným darcou. Nie je potrebné žiadať súhlas jeho rodiny a rodina nemôže zmeniť rozhodnutie potenciálnych darcov s výnimkou nedospelých detí. Transplantačný zásah urobia lekári len v tých prípadoch, keď určitý telesný orgán budú pre niekoho naozaj potrebovať a keď niektorého mŕtveho sami vyhodnotia ako vhodného darcu. Lekári by však mali vyžadovať informovaný súhlas od príjemcu transplantátu, ktorý by obsahoval aj poučenie, že transplantačný výkon sa môže aj nevydať a môže nastať smrť obdarovaného. Transplantácia orgánov by mala byť vylúčená v prípade, ak jej cieľom je zmena individuality človeka (napríklad transplantácia mozgu), ako aj v prípade transplantácie pohlavných žliaz, ktorá mení genetickú individualitu človeka.

Zneužitie, komercializáciu a politickú utilitáciu transplantácií, ktoré sú možné ako pri všetkých ľudských činnostiach, treba vylúčiť efektívnou kontrolou. Proti predávaniu orgánov sa vyslovil aj nemecký kancelár Gerhard Schröder. Transplantácie nemôžu byť dostupné len pre bohatých.

Potrebné je mať dôkladne vypracovaný transplantačný zákon, aby mali lekári právnu istotu. Predovšetkým je však nevyhnutné prehĺbiť všeobecné povedomie medzi ľuďmi o nevyhnutnosti darovania orgánov, aby bolo viac možností na transplantácie. Ak by sa to podarilo, nemuseli by sa hľadať nevhodné náhradné riešenia, ako sú xenotransplantácie. Cirkvi by mali svojich veriacich viac upovedomovať o tom, ako to vyjadruje aj nemecký spoločný evanjelicko-rímskokatolícky dokument o transplantácii z roku 1990, že z kresťanského hľadiska je ochota darovať orgány po smrti znakom kresťanskej lásky a solidarity s chorými a postihnutými.

Táto téma, ktorá sa týka všetkých nás a našich príbuzných, rozvíjala bohatú diskusiu, ktorá pokračovala aj v kuloároch.

Na základe materiálov profesora Kišša vypracovali
MUDr. Milan Luknár, Prof. MUDr. Juraj Fabián, DrSc.
Oddelenie zlyhávania a transplantácie srdca, SÚSCH, Bratislava